

Examen VWO

Latijn

Voorbereidend
Wetenschappelijk
Onderwijs

19 | 92

Tijdvak 2
Vrijdag 19 juni
9.00–12.00 uur

Tekstboekje

Tekst 1

C. Plinius Traiano imperatori

1 — 1 Sollemne est mihi, domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest
— 2 melius vel cunctationem meam regere vel ignorantiam instruere?

2 — 3 Cognitionibus de Christianis interfui numquam; ideo nescio, quid et quatenus aut
— 4 puniri soleat aut quaeri. Nec mediocriter haesitavi, sitne aliquod discrimen aetatum, an
— 5 quamlibet teneri nihil a robustioribus differant, detur paenitentiae venia, an ei, qui
— 6 omnino Christianus fuit, desisse non prosit, nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia
— 7 cohaerentia nomini puniantur.

3 — 8 Interim in iis, qui ad me tamquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus
— 9 modum. Interrogavi ipsos, an essent Christiani. Confitentes iterum ac tertio interrogavi
— 10 supplicium minatus; perseverantes duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecumque
— 11 esset, quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obstinationem debere puniri.
— 12 Fuerunt alii similis amentiae, quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem
— 13 remittendos.

4 — 14 Mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se crimine plures species inciderunt.
— 15 Propositus est libellus sine auctore multorum nomina continens. Qui negabant esse se
— 16 Christianos aut fuisse, cum praeunte me deos appellarent et imagini tuae, quam propter
— 17 hoc iusseram cum simulacris numinum adferri, ture ac vino supplicarent, praeterea
— 18 maledicerent Christo, quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani,
— 19 dimittendos esse putavi.

5 — 20 Alii ab indice nominati esse se Christianos dixerunt et mox negaverunt; fuisse
— 21 quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam
— 22 ante viginti. Hi quoque omnes et imaginem tuam deorumque simulacra venerati sunt et
— 23 Christo maledixerunt. Adfirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae suae vel
— 24 erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire carmenque Christo quasi deo
— 25 dicere secum invicem seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta,
— 26 ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati
— 27 abnegarent. Quibus peractis morem sibi discedendi fuisse rursusque coeundi ad
— 28 capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium, quod ipsum facere desisse post
— 29 edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse vetueram. Quo magis
— 30 necessarium credidi ex duabus ancillis, quae ministrae dicebantur, quid esset veri et per
— 31 tormenta quaerere. Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam et immodicam.

6 — 32 Ideo dilata cognitione ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna
— 33 consultatione, maxime propter periclitantium numerum; multi enim omnis aetatis, omnis
— 34 ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum et vocabuntur. Neque civitates
— 35 tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est; quae
— 36 videtur sisti et corrigi posse. Certe satis constat prope iam desolata templa coepisse
— 37 celebrari et sacra sollemnia diu intermissa repeti passimque venire carnem victimarum,
— 38 cuius adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quae turba
— 39 hominum emendari possit, si sit paenitentiae locus.

Plinius, Epistula 10.96

Tekst 2

Inleiding

Paulus, een volgeling van Christus, verkondigt rond 60 n. Chr. in de Klein-Aziatische stad Efeze het christelijke geloof. Zijn optreden roept verzet op bij een deel van de bevolking.

Tekst

Demetrius, een zilversmid, die zilveren Artemistempeltjes maakte en de vaklieden een rijke bron van inkomsten verschaft, belegde een vergadering van allen die in dat vak werkzaam waren. „Mannen, jullie weten dat we onze welvaart aan dit bedrijf te danken hebben. Maar je kunt zelf konstateren, dat die Paulus niet alleen in Efeze, maar ook in bijna heel Asia een groot aantal mensen tot andere gedachten heeft weten te brengen met de bewering: „Goden die door mensenhanden gemaakt worden, zijn geen goden.” Er dreigt niet alleen het gevaar dat onze zaken achteruitlopen, maar ook dat de tempel van de grote godin Artemis alle belangstelling verliest. En onze godin, die door heel Asia en over de hele wereld vereerd wordt, zal van haar luister worden beroofd.” Bij het horen hiervan werden ze woedend en schreeuwden: „Groot is de Artemis van Efeze!” .....

Samenvatting van Handelingen 19: 29–34

De zilversmeden leggen de zaak voor aan het gemeentebestuur. Tijdens de openbare zitting gaat het er onrustig aan toe.

..... Tenslotte wist de gemeentesekretaris het volk tot bedaren te brengen: „Efeziërs, wie ter wereld weet niet dat aan de stad Efeze de zorg is toevertrouwd voor de tempel van de grote Artemis en voor haar beeld dat uit de hemel is gevallen? Dat zal niemand bestrijden! Jullie moeten je dus kalm houden en geen onbezonnen dingen doen. Je hebt deze mannen nu wel hier gebracht, maar het zijn geen tempelrovers en onze godin hekelen ze ook niet. En voor het geval Demetrius en zijn vakgenoten een aanklacht tegen iemand hebben, goed, daarvoor zijn er rechtszittingen en goeverneurs. Daar kunnen beide partijen elkaar aanklagen.”

*Handelingen der apostelen 19:24–28 en 35–38
Vertaling: Groot Nieuws voor U*

Tekst 3

Inleiding

Op 10 december 1948 werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de Universele Verklaring van de rechten van de mens geproclameerd, waaruit de onderstaande twee artikelen zijn genomen.

Art. 7. Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder onderscheid aanspraak op gelijke bescherming door de wet.

Art. 20. Een ieder heeft recht op vrijheid van vreedzame vereniging en vergadering.

Tekst 4

Inleiding

Tertullianus (ca 155–220) genoot een uitstekende juridische opleiding en trad vervolgens op als advocaat. Nadat hij christen was geworden, stelde hij zijn scherpzinnigheid in dienst van de verdediging van het christendom. In de onderstaande tekst maakt hij enige kritisch-sarcastische opmerkingen over het gerechtelijk optreden tegen de christenen.

Tekst

Als het zeker is dat wij christenen bijzonder misdadige mensen zijn, waarom behandelen jullie ons dan anders dan andere misdadigers, die toch onze gelijken zijn? Hetzelfde vergrijp verdient toch dezelfde behandeling? Wanneer anderen beschuldigd worden van al die dingen waarvan wij worden beschuldigd, verdedigen zij zich persoonlijk of bij monde van hun advocaat, met de bedoeling jullie van hun onschuld te overtuigen. Zij krijgen gelegenheid zich te verantwoorden en van repliek te dienen, want het is niet geoorloofd iemand te veroordelen zonder dat hij de kans heeft gekregen zich te verdedigen of gehoord te worden.

Maar wij christenen mogen niets zeggen om ons vrij te pleiten, de waarheid te verdedigen en de rechter voor onrecht te behoeden. Nee, van ons verwachten jullie maar één ding, dat nodig is om de algemene haat te voeden die men jegens ons koestert: de bekentenis van een naam! Geen onderzoek naar de juistheid van de beschuldiging!

Wanneer jullie de een of andere misdadiger berechten, zijn jullie niet meteen tevreden met het feit dat hij zegt dat hij een moordenaar is, of een tempelrover of een incestpleger of een vijand van het openbaar belang – allemaal beschuldigingen aan ons adres –, nee, in zo'n geval onderzoeken jullie de begeleidende omstandigheden, de aard van het misdrijf, de frequentie ervan, de plaats waar, de manier waarop, het tijdstip waarop, eventuele getuigen en medeplichtigen. In het geval van ons, christenen, niets van dit alles. Maar het is toch billijk dat ook wij onder foltering zouden moeten bekennen wat ons ten onrechte ten laste wordt gelegd? Het moet toch onderzocht worden hoeveel vermoorde babies wij hebben opgegeten, hoeveel incestueuze contacten wij in diepe duisternis hebben gehad, welke koks aanwezig waren en welke honden. Wat een triomf voor de rechtbankpresident als hij iemand zou opduiken die al honderd babies heeft opgegeten!

Tertullianus, Apologeticum, II, 1–5

Tekst 5a, b en c

Inleiding

Het klassieke voorbeeld van Romeins optreden tegen *externae religiones* ofwel *superstitiones* is het door de Romeinse historicus Livius beschreven optreden tegen de Bacchus-cultus in 189 v. Chr. De vergelijking van enkele Livius-citaten met de brief van Plinius maakt duidelijk dat er een constante aan te wijzen is in het Romeinse overheidsoptreden en de motieven ervoor. Het is niet al te gewaagd te veronderstellen, dat Plinius bij het schrijven van zijn brief de bekende passage van Livius over dit optreden voor ogen heeft gestaan.

5a. *Quaestionem deinde de Bacchanalibus sacrisque nocturnis consulibus mandant.*

Vertaling: De senaat gaf de consuls opdracht een onderzoek in te stellen naar de Bacchus-cultus en de nachtelijke plechtigheden.

5b. *Ante omnia ut quaestio de iis habeatur, qui coierint coniuraverintve, quo stuprum flagitiumve inferretur.*

Vertaling: Vóór alles moest er een onderzoek worden ingesteld naar de vraag wie er bijeen waren gekomen of hadden samengezwoeren om ontucht te plegen of wandaden te begaan.

5c. Degenen die zich alleen hadden laten inwijden en overeenkomstig de rituele formule die de priester hun voorzei eden hadden afgelegd waarin de schandelijke samenzwering tot alle mogelijke wandaden en uitspattingen vervat was, maar zich niet schuldig gemaakt hadden aan een van die dingen waartoe zij zich onder ede verplicht hadden, werden gevangen gehouden. Diegenen die zich bezoedeld hadden door ontuchtige handelingen of moord, of die zich schuldig gemaakt hadden aan het afleggen van valse getuigenverklaringen, het namaken van zegels, het vervalsen van testamenten en andere dergelijke vormen van bedrog, die werden terechtgesteld.

Livius, Ab urbe condita 39.14.6–8 en 39.18.3

Tekst 6

Inleiding

Als stadhouder van Bithynië stuit Plinius op het verschijnsel, dat nogal wat strafrechtelijk veroordeelde mensen niet de straf ondergaan die hun opgelegd is, maar een soort alternatieve straf. Een duidelijke rechtsgrond hiervoor ontbreekt en daarom vraagt Plinius de keizer hoe hij tegen die mensen moet optreden. Ook het antwoord van Traianus staat hieronder in vertaling afgedrukt.

Tekst

- 1 — 1 *Geachte keizer, zoudt u van uw grote hoogte willen neerdalen om uw oor te lenen aan*
2 — 2 *mijn probleem? U hebt mij immers het recht gegeven mij tot u te wenden inzake*
3 — 3 *aangelegenheden waarover ik in onzekerheid verkeer. Het probleem is het volgende:*
- 2 — 4 *In plerisque civitatibus, maxime Nicomediae et Nicaeae, quidam, vel in opus*
5 — 5 *damnati vel in ludum similiaque his genera poenarum, publicorum servorum officio*
6 — 6 *ministerioque funguntur, atque etiam ut publici servi annua accipiunt.*
- 3 — 7 *Quod ego cum audissem, diu multumque haesitavi, quid facere deberem. Nam et*
8 — 8 *reddere eos poenae post longum tempus – plerosque iam senes et, quantum affirmatur,*
9 — 9 *frugaliter modesteque viventes – nimis severum arbitraber et in publicis officiis retinere*
10 — 10 *damnatos non satis honestum putabam; eosdem rursus a republica pasci otiosos inutile,*
11 — 11 *non pasci etiam periculosum existimabam. Necessario ergo rem totam, dum te*
12 — 12 *consulerem, in suspenso reliqui.*
- 4 — 13 *Quaeres fortasse, quemadmodum evenerit, ut poenis, in quas damnati erant,*
14 — 14 *exsolverentur. Et ego quaesii, sed nihil comperi, quod affirmare tibi possim. Ut decreta,*
15 — 15 *quibus damnati erant, proferebantur, ita nulla monumenta, quibus liberati esse*
16 — 16 *probarentur.*
- 5 — 17 *Toch waren er mensen die beweerden, dat zij op vrije voeten waren gesteld op bevel van*
18 — 18 *vroegere gouverneurs of hun plaatsvervangers. Dat lijkt mij niet zo onwaarschijnlijk, omdat*
19 — 19 *men mag aannemen dat niemand dat zou durven doen zonder de instemming van de hoogste*
20 — 20 *autoriteiten.*

Traianus aan Plinius

Bedenk dat ik u naar die provincie heb gestuurd, omdat gebleken is dat daar heel wat misstanden rechtgezet moesten worden. Niets komt inderdaad meer in aanmerking om te worden rechtgezet dan de situatie die u beschrijft: het feit dat gestraften niet alleen zonder gerechtelijke uitspraak zijn vrijgelaten, zoals u schrijft, maar zelfs de status hebben gekregen van respectabele dienaren. De volgende handelwijze is op zijn plaats: mensen die de afgelopen tien jaar veroordeeld zijn en die zonder enige gerechtelijke uitspraak zijn vrijgelaten, moeten alsnog de hun opgelegde straf ondergaan; maar ouderen onder hen en mensen die langer dan tien jaar geleden veroordeeld zijn, moeten wij belasten met taken die niet zoveel van straf verschillen: dat soort mensen is geschikt voor het werk in een badhuis, het schoonmaken van riolen en het onderhoud van wegen en straten.

Plinius, Epistulae 10, 31 en 32

Aantekeningen

regel 4	Nicomedia en Nicaea <i>Steden in Bithynië.</i>
regel 4	opus dwangarbeid
regel 5	ludus optreden als gladiator
regel 5	publici servi <i>Openbare diensten werden verricht door staatsslaven, die daarvoor betaald werden.</i>
regel 7-9	et et enerzijds anderzijds
regel 8	reddere poenae alsnog straffen
regel 8	quantum zoals
regel 10	rursus verder
regel 10 en 11	pascere onderhouden
regel 10	otiosos als ze niet werkten
regel 11	necessario <i>Adverbium.</i>
regel 14-15	ut ita weliswaar maar
regel 15	monumentum bewijsstuk

Einde